

Das Gesetz der fallenden Profitrate

A. F. VAN ZWEEDEN

Ook de ijzersterke Westduitse economie wordt nu meegezogen in de wereldwijde economische inzinking die het gevolg is van de tweede olieprijschok en de daarmee gepaard gaande terugval in de wereldhandel. De raad van economische deskundigen — de Sachverständigenrat — voorspelt in zijn rapport aan de bondsregering voor 1981 een groei van het bruto nationale produkt van een half procent en een stijging van de werkloosheid tot 1,1 mln. De vijf wijzen, die als de belangrijkste economische adviseurs van de regering gelden, vermijden het woord „recessie” en spreken van een „groei-pauze”. Dat is weer eens een ander eufemisme om onrustbarende termen als recessie of crisis te vermijden.

Hun prognose is aan de optimistische kant, want voor het eerste halfjaar wordt nog een verdere daling van de productie verwacht en in het tweede halfjaar moet worden gerekend op een ommekeer, een verwachting die alleen in vervulling kan gaan als de olieprijsen niet verder worden verhoogd. Met hun advies om het sociaal-economisch en financieel beleid in de Bondsrepubliek af te stemmen op een aanpassing aan de verminderde groei en herstel van het evenwicht op de lopende rekening van de betalingsbalans prioriteit te geven, zitten de deskundigen op de lijn die de ministeries van Economische Zaken en Financiën en de Deutsche Bundesbank willen volgen. Stabilisatie is nu het trefwoord voor de Duitse economische politiek. Het internationale vertrouwen in de soliditeit van de Westduitse economie moet vóór alles worden hersteld. Het grote tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans — 29 mrd. DM in 1980 — en de zwakke positie van de D-Mark tegenover de dollar zijn voor de Duitsers een nieuwe ervaring die hen meer aangrijpt dan de vertraging in de groei van het bruto nationale produkt. Aangezien de last van het stabilisatiebeleid niet alleen op de schouders van de centrale bank kan worden gelegd, bepleiten de deskundigen een flankerende politiek van matiging met de lonen en met overheidsuitgaven. „We leven onder een aanpassingsdwang”, zo zei de minister van Economische Zaken, Graf Lambsdorff, in zijn commentaar op het advies.

Toch is het maar de vraag of er kan worden gesproken van een algemene overeenstemming over het beleid. De SPD en de vakbeweging voelen zich op zijn minst verlegen met een regeringscoalitie van sociaal-democraten en liberalen die zich neerlegt bij de stijging van de werkloosheid. De Deutsche Gewerkschaftsbund (DGB) pleit niet voor een conjunctuurpolitiek, maar voor een expansief uitgavenbeleid dat op lange termijn weer tot volledige werkgelegenheid kan leiden. In dit verband spreekt de DGB van „kwalitatieve groei”, waarbij het accent van stimuleringsmaatregelen wordt gelegd op bevordering van energiebesparing, technisch hoogwaardige productie, woningbouw en stadsvernieuwing. Aan stabilisatie zou de Duitse economie volgens de grote vakcentrale niet zoveel behoefte hebben, vanwege de internationaal gezien toch nog altijd matige prijsstijging. De financieringsplanning van de regering, die gericht is op consolidatie van het begrotingstekort en die de overheidsuitgaven in 1981 met niet meer dan 4% wil laten stijgen, is in de ogen van de DGB eerder contractief dan expansief. De hoge-rentepolitiek van de centrale bank werkt de contractie nog verder in de hand.

De oorzaak van de Duitse valutaproblemen ligt echter in de Verenigde Staten waar de inflatie drie maal zo hoog is als in Duitsland en waarmee een hoge rentestand is verbonden. De Deutsche Bundesbank heeft in feite geen keuze. Ze kan het disconto niet verlagen, wil ze voorkomen dat nog meer kapitaal uit de Bondsrepubliek wordt weggezogen door de hoge rente in Amerika.

In hun analyse van de economische problemen zijn de deskundigen tot de conclusie gekomen dat de oplossing eerder moet worden gevonden bij de aanbod- dan bij de vraagfactoren. Dit betekent dat stimulering van de consumptieve bestedingen nu niet aan de orde is. Een hoopvol teken zien de deskundigen in de stijging van de particuliere investeringen. Ze bepleiten een matige groei van het geldvolume door de centrale bank — met 5,5% — die in overeenstemming wordt geacht met de produktiemogelijkheden.

Wanneer de oorzaak van de problemen uitsluitend moet worden gezocht bij de stijging van de olieprijsen waardoor zoveel inkomen wordt afgeroomd dat de bedrijvigheid gaat stagneren, heeft het niet veel zin de binnenlandse koopkracht op peil te houden door het begrotingstekort te laten oplopen. Er zijn onderzoekers in de Bondsrepubliek die een andere diagnose stellen.

De eerste olieprijschok is grotendeels ongedaan gemaakt door de waarestijging van de D-Mark en door wijzigingen in de produktiestructuur. De vijf onafhankelijke onderzoeksinstituten bepleiten in hun rapport depreciatie van de D-Mark en een ruimer monetair beleid. Het is nog maar de vraag of de vertraging van het Duitse groeitempo uitsluitend wordt veroorzaakt door de olieprijsstijging. Een onderzoeker van een van de onderzoeksinstituten, in Essen, wijst erop dat in de meeste bedrijfstakken de energieprijs nog geen 5% uitmaakt van de totale kosten. Er is in de Duitse economie al lange tijd een ander proces aan het werk dat al door Marx werd gesignaleerd en vastgelegd in zijn „Gesetz der fallenden Profitrate”. De stijgende arbeidsproductiviteit, die gepaard gaat met een steeds hogere kapitaalintensiteit, leidt niet tot evenredig toenemende winsten, maar juist tot een daling van de winstvoet. De ondernemers worden daardoor genoodzaakt hun investeringsactiviteiten te concentreren op kapitaalbesparende produktiemiddelen.

Dat heeft ingrijpende structuurveranderingen tot gevolg. De vraag naar investeringsgoederen richt zich immers niet meer op de zware industrie en de bouw, maar op de producenten van elektronische besturingsapparatuur die de produktiviteit van het kapitaal kan vergroten. Zolang de loonkostenstijging blijft uitgaan boven de produktiviteitsstijging zal dit proces gepaard gaan met uitstoot van arbeid. De bekende schaarbeweging wordt in werking gezet waarbij de arbeidsproductiviteit meer toeneemt dan de werkgelegenheid.

De DGB ziet de werkloosheid in de Bondsrepubliek dan ook meer als een structureel dan als een conjunctureel probleem. De vakcentrale meent dat de overheid de sleutel tot een oplossing in handen heeft. De overheid moet door een actief uitgavenbeleid, gericht op kwalitatieve (selectieve) groei, de werkgelegenheid op langere termijn uitbreiden. De „Staatsverschuldung”, d.w.z. de omvangrijke begrotingstekorten die zo krachtig werden gekritiseerd door CDU/CSU gedurende de verkiezingscampagne, loopt naar de mening van de DGB helemaal niet uit de hand, zoals blijkt uit de internationale vergelijking. De vakcentrale verwijt de regering dat ze sinds 1975 meer geld heeft uitgegeven aan belastingverlaging dan dat ze door „deficit spending” middelen heeft vrijgemaakt die produktief hadden kunnen worden gebruikt.

De discussie over het sociaal-economisch en financieel beleid in de Bondsrepubliek is vooral voor ons land interessant, omdat de manier waarop de Duitsers hun problemen analyseren en oplossen van doorslaggevend belang is voor onze eigen economie. De Duitsers beschikken over een ultramodern produk-

tieapparaat dat zijn grote kracht juist vindt in produkten en produktiemiddelen van hoge technische kwaliteit waarmee de Duitse industrie een ijzersterke positie in de internationale concurrentie heeft opgebouwd. Bovendien staat het stelsel van arbeidsverhoudingen, dat nog steeds gebaseerd is op consensus, het

vinden van rationele oplossingen niet in de weg. Dat Duitse harmoniemodel zal wel op de proef worden gesteld wanneer het niet lukt een oplossing te vinden voor de toenemende werkloosheid.

A. F. van Zweeden